

DE LEEUWENGROTEN MET HET KRUISJE VAN LODEWIJK VAN MALE : EEN PROEVE VAN (HER)CLASSIFICATIE

Aimé HAËCK *

IN DIT ARTIKEL BEHANDELEN WE DE CHRONOLOGIE van de *leeuwengroten* waarvan de legende op de voorzijde begint met een kruisje, en die op grote schaal – zo'n 60 miljoen ex. – werden geslagen tussen 1346 en 1364, dus gedurende een periode van 18 jaar, die eigenlijk al begint tijdens de laatste regeringsmaanden van Lodewijk van Nevers, maar zich voor de rest volledig situeert tijdens de regering van Lodewijk van Male.

Zoals de naam van de munten suggereert, dragen deze de afbeelding van een (klimmende) leeuw. Deze iconografie komt reeds voor op een munt, geslagen in Gent ^[1], aanwezig in de vondst van Herk-de-Stad met verbergingsjaar 1306, waarop de naam van de graaf of de regent echter niet wordt vermeld. Ook op een andere, geslagen door Filips van Chieti (mei 1303-juli 1305) ^[2], vinden we een klimmende leeuw terug. Van beide munten werden slechts geringe hoeveelheden aangemunt.

Het zijn deze munten die model stonden voor de *vieux gros* en later voor de *leeuwengroten*, gekend onder de naam van *ghesel* of *compagnon*, die Lodewijk van Nevers (1322-1346) liet slaan vanaf 25 mei 1337 tot 7 november 1338. Deze groten vertonen een kleine arend vóór het omschrift op de voorzijde.

* Met dank aan Jan MOENS voor het realistisch weergeven van de verschillende specifieke letter- en andere tekens en voor de grafieken.

[1] GAILLARD nr. 200. Het type van de keerzijde (kort dik gevoet kruis omringd door een dubbel omschrift) werd in onze gewesten gebruikt tussen 1296 en 1306 na het invoeren van de *maille blanche* in Frankrijk door Filips IV (zie A. HAËCK, *Een depotvondst met onbekende XIII^{de}- en XIV^{de}-eeuwse munten te Halle (Vlaams-Brabant)* in *RBN CL* (2004), p. 135-156). Marc GHEERARDIJN (*Vlaamse groot met leeuw maar zonder naam van de graaf*, *JEGMP* 2003-2004, p. 85-94) plaatst de munt GAILLARD 200 bij Gwijde van Dampierre tussen eind oktober 1303 en 16 mei 1304, toen hij, samen met zijn zoon Willem, tijdelijk in vrijheid werd gesteld om het vredesverdrag met Frankrijk te regelen.

Zelf schreef ik deze munt zonder veel overtuiging toe (zie *JEGMP* 2001, p. 33-42) aan Robrecht van Bethune *na zijn terugkeer uit gevangenschap* in 1305. Vandaag zou ik ze nog altijd toeschrijven aan Robrecht van Bethune, maar dan *tijdens zijn regentschap* van 3 november 1299 tot 24 mei 1300. De argumenten hiervoor zijn dat Gwijde van Dampierre geen enkele reden had om zijn naam te verbergen, ook niet tijdens zijn vrijlating op erewoord, en dat de vorige regenten steevast een andere titulatuur gebruikten dan die op de munt GAILLARD 200. Tijdens zijn regentschap kon Robrecht van Bethune er zijn naam niet op zetten *in de hoedanigheid van graaf* van Vlaanderen, maar kon hij wel aangeven dat de munten werden geslagen *in naam van de graaf* van Vlaanderen.

[2] Groot met klimmende leeuw in een zespas (V. TOURNEUR, *Un gros au lion de Philippe de Thiette* in *RBN LXXVI* (1924), p. 83-85 en Marc GHEERARDIJN, *Filips van Chieti en Loreto*, 2006, p. 52-53, nr. 17).

Vanaf 20 januari 1346 ^[3] wordt de aanmunting van leeuwengroten hervat. Van dan af dragen ze alle een kruisje aan het begin van het omschrift op de voorzijde. Deze muntslag liep over een periode van 18 jaar, beginnend op het einde van de regering van Lodewijk van Nevers en eindigend op 2 maart 1364, zowat halfweg de regering van Lodewijk van Male (1346-1383). Als we aannemen dat telkens het gehalte en/of de snede (het aantal exemplaren per mark ^[4]) bij verordening werden veranderd, we te doen hebben met een nieuwe emissie, komen we aan niet minder dan acht verschillende emissies in de loop van deze 18 jaar.

Enkele auteurs ^[5] hebben gepoogd de teruggevonden varianten te koppelen aan één van deze acht emissies. De resultaten van hun onderzoek zijn echter volledig te herzien : de poging van J. Duplessy, enkel gebaseerd op de vondst van Pluvigner, is te eenzijdig om verder van nut te kunnen zijn — die van J. Ghysens, daterend van vijftwintig jaar terug, geeft ons reeds een beter inzicht, ondanks het feit dat de gegevens uit slechts vier vondsten ^[6] er in verwerkt zijn.

We zullen trachten de door J. Ghysens voorgestelde chronologie te toetsen in het licht van de beschikbare gegevens – inclusief de meest recente en hun (her)interpretatie – zoals die blijken uit de ordonnanties, de muntrekeningen, vondsten en verzamelingen.

We hebben die gegevens kunnen putten uit :

1. De ordonnanties en muntrekeningen (zie bijlage 1)

Deze documenten geven ons een duidelijk overzicht van de verschillende emissies van de leeuwengroot, meer bepaald wanneer, waar en hoeveel er werden geslagen door de verschillende muntmeesters, met telkens vermelding van het gehalte (uitgedrukt in koningszilver van 23/24 fijn ^[7]) en soms de snede.

[3] Dat het niet vroeger was, leert ons de muntrekening van 20-1-1346 tot 20-11-1346 (Algemeen Rijksarchief, Rolrekening 793) waar, onder de uitgaven, sprake is van 'X s.gros' gegeven 'a Bette, nostre tailleresse, pour faire le monstre des fers des **premiers** gros et dar-delins'.

[4] De muntrekeningen geven niet aan welke mark werd gebruikt. We nemen aan dat het die van het Franse Troyes is, waarvan de massa algemeen op ca. 244,75 g wordt gesteld.

[5] Zie o.a. J. DUPLESSY, *Chronologie et circulation des gros au lion flamands (1337-1365)* in *BCEN* 11 (1974), p. 97-105, en vooral J. GHYSENS, *De leeuwengroten van Lodewijk van Male* in *JEGMP* 1986, p. 27-34.

[6] Het zijn de vondsten van Asper (1355-60), Haarlem A (1360) (gedeeltelijk), Vlaanderen 1914-18 (1362-65) en Aalbeke (1373-84).

[7] Het gehalte werd uitgedrukt in *denieren* (= twaalfden), die op hun beurt waren onderverdeeld in 24 *greinen*. Zo stemt bijvoorbeeld een gehalte van 7 d. 16 gr. koningszilver overeen met $(7 + 16/24) \times 1/12 \times 23/24 \approx 612$ ‰ fijn zilver.

Aldus laten de verschillende muntrekeningen ons weten dat er – zoals reeds aangegeven – in deze periode niet minder dan acht verschillende emissies geweest zijn, geslagen door drie verschillende munthuizen (Brugge, Gent en Mechelen) en zeven verschillende muntmeesters. Zoals gezegd, begint de eerste emissie reeds tijdens de laatste regeringsmaanden van Lodewijk van Nevers.

2. De imitaties

De leeuwengroot is door een dertigtal landsheren (waaronder enkele koningen en zelfs een keizer) nagebootst geworden^[8]. Twee imitaties vormen essentiële referentiepunten voor het opstellen van de chronologie van de Vlaamse leeuwengroten.

Het eerste referentiepunt is ons door J. Duplessy aangebracht^[9], nl. een leeuwengroot (CHALON SUPPL., pl. A-9) geslagen in Henegouwen door keizer Lodewijk IV van Beieren, wiens vrouw Margareta van Avesnes gravin van Henegouwen was geworden na het overlijden van haar broer Willem II op 26 september 1345. De kenmerken ervan zijn de volgende: het beginkruisje van het omschrift **MONETA HANONIE** op de voorzijde vertoont geen punten, beide letters **A** op de voorzijde hebben geen dwarsstreep (**A**), enkel de eerste van de twee **O**'s op de keerzijde is rond (**○**), de tweede is ovaal (**◐**). Deze leeuwengroot moet zijn geslagen tussen de eedaflegging van Margareta tijdens haar Blijde Intrede in Valencijs op 23 maart 1346, en het overlijden van Lodewijk IV van Beieren op 11 oktober 1347.

Het tweede referentiepunt, waarop J. Ghysens als eerste de aandacht trok^[10], is de Brabantse leeuwengroot geslagen door Johanna en Wenceslas te Vilvoorde (DE WITTE 395). Er bestaan twee varianten van deze Vilvoordse leeuwengroot: de eerste (RBN CXXXIV (1988), pl. v-1) heeft op de voorzijde een punt vóór het beginkruisje, de **A** van **MONETA** vertoont een dwarsstreep (**A**), en het steeltje van het blaadje tussen **MONETA** en **FILF'** is naar links gekeerd (**♣**); op de keerzijde is de eerste **O** rond (**○**) en de tweede ovaal (**◐**), en de **A** van **BRAB** bezit een dwarsstreep (**A**) — de tweede variëte (*ibidem*, pl. v-2) heeft dezelfde kenmerken, maar vertoont daarenboven nog een bolletje op het rechterbeen van de **L** (**⬢**) van **FILF'** op de voorzijde en/of deze van **LOT** op de keerzijde.

[8] Raymond SERRURE, *Imitations des types monétaires flamands au Moyen Âge* in *Annales de la Société d'archéologie de Bruxelles* XIII (1899), p. 137-200.

[9] J. DUPLESSY, *op. cit.*, p. 100.

[10] J. GHYSSENS, *op. cit.*, p. 31 en vooral J. GHYSSENS, *Les premières émissions monétaires de Jeanne et Wenceslas* in *RBN CXXXIV* (1988), p. 129-140.

3. De vondsten

Vlaamse leeuwengroten zijn in grote hoeveelheden teruggevonden in een honderdtal schatvondsten + een dertigtal losse en accumulatievondsten, verspreid over België (19 + 3), Nederland (31 + 29), Frankrijk (30) en Duitsland (19 + 2). We geven hieronder een overzicht ^[11] van deze vondsten in chronologische volgorde van verberging, met vermelding van de vindplaats, eventueel het vindjaar, het jaar van verberging en het aantal aanwezige exemplaren :

LEEUWENGROOT – Schatvondsten : Geertruidenberg 1997|>1337 : **4** — Sluis II 1998|>1337 : **2** — Ried 1991|>1337 : **2** — Ried 1999|>1337 : **2** — Ladeuze 1882|1346-65 : **45** — Asse 1889|1347 : **4** — Savenay 1825|1348-50 : **3** — Quimper 1989|1349-50 : **25** — Digny 1884|1351-54 : **?** — Les Martres-d'Arrière 1839|1352-62 : **?** — Eure 1997|>1353 : **min. 1** — Amersfoort 1991|<1354 : **4** — Hornsterzwaag 1907|>1354 : **11** — Mirns 1986|>1354 : **16** — Châtres-la-Forêt 1963|1354-59 : **4** — Tournay 1911|1355-56 : **680** — Asper 1927|1355-60 : **24** — Moÿ 1863|1357-64 : **ca. 12** — Aubusson 1860|1358-64 : **?** — Sancergues 1882|1358-64 : **15** — Saint-Caradec *ca.* 1936|1359-60 : **21** — Vierzon 1925|1359-60 : **3** — Chilleurs <1914|1360 : **16** — Foécy 1879|1360 : **3** — Déols 1865|1360-61 : **1** — Saint-Martin-d'Auxigny *ca.* 1890|1360 : **?** — Haarlem A+B <1972|1360-65 : **95+52** — Arceau 1895|1361-64? : **1** — La Chaise-Dieu 1874|1361-64 : **9** — Léré 1896|1361-64 : **?** — Vlaanderen 1914-18|1362-65 : **7** — Périgord <1856|1362-72 : **?** — Pluvigner 1970|1364 : **192+44 fragm.** — Dokkum 1932|1365 : **319** — Vielsalm III 2007|>1365 : **1** — Kortrijk 1897|1365-70 : **?** — Josselin 1854|1365-86 : **?** — Saint-Pol-de-Léon 1843|1365-73 : **1** — Charency-Vézin 1836|1365-83 : **5 à 6** — Saint-Jans-Cappel 1845|1365-84 : **?** — Azay-le-Rideau 1909|1365-85 : **1** — Goincourt 1858|1365-85 : **2** — Roermond 1945|1370 : **16** — Breberen 1948|1371 : **3** — Tulle 1978|1373-85 : **1** — Aalbeke -1907|1373-85 : **12** — Deerlijk 1894|1373-85 : **ca. 15** — Marke 1950|1373-85 : **1** — Schoo 1927|>1376 : **2+4 fragm.** — Xanten 1947|>1377 : **11** — Arnhem 1957|1378 : **104** — Schiedam 1996|>1378 : **2** — Gentbrugge 1916|1381 : **?** — Bergues 1986|1383 : **7** — Wahagnies 1842?|1384 : **34** — Sint-Kruis 1987|1388 : **1** — Tienen 1991|1390 : **1 fragm. t.w.v. ¼** — Tongeren 1862|1390 : **?** — Amsterdam 1897|1390-1400 : **5** — Fraiture 1863|1393 : **9** — Liège 1921|1393 : **154** — 'X' (Huy) 1963|1393 : **10** — Kleve 1848|1394 : **23** — Büllingen 1949|1397 : **2** — Wiesens 1821|>1399 : **?** — Pesch <1901|>1407 : **1** — Zutphen 1958|1412 : **226** — Jever 1870|>1419 : **15** — Dordrecht 1987|1421 : **5** — Osnabrück <1884|1421-30 : **1** — Wanroy 1991|>1423 : **1?** — Woerden 1972|1425 : **2** — Osnabrück, Hegerstraße 1822|1425 : **9** — Praest 1941|1425 : **7** — Ambt-Delden 1923|>1425 : **10** — Amsterdam 1915|1427 : **4** — Düren 1927|>1427 : **10** — Suurhusen -|>1428 : **6** — St. Mauritz 1914|>1429 : **1** — Badbergen 1877|>1432 : **5** — Vorden 1942|>1432 : **7** — Neermeer 1876|>1433 : **2** — Sneek 1955|1434 : **69** — Harderwijk 1997|>1434 : **2** — 's Hertogenbosch I 1996|>1434 : **1** — Vreden 1968|>1434 : **2** — Sande 1876|>1438 : **6** — Grothe 1877|1440 : **5** — Arnhem <1900|>1463 : **1** — Beerlage 1854|>1474 : **?** — Culemborg 1963?|>1477 : **1** — Utrecht 1972|1483 : **1** — Mecklinghoven 1927|>1487 : **3** — Recklinghausen 1917|>1490 : **4** — Zelhem 1894|1500 : **3** — Olst 1916|1515 : **4** — Heerde 1934|1524 : **3**. **Losse vondsten** : Amersfoort 1996 : **1** — Amersfoort 1997 : **1** — Amsterdam 1994 : **1** — Buren 1989-2000 : **2** — Dordrecht 1986-2000 : **5+3 valse** — Dortmund 1838 : **2** — Dongeradeel 1994-99 : **4** — Eemsummond 1992 : **1** — Elten 1964 : **1** — Franekeradeel 1996 : **1** — Gaasterland-Sloten 1976 : **1** — Gulpen-Wittem 1993 : **1** — Haarlem 1989-94 : **2** — Harderwijk 1997-2001 : **7** — Maastricht 1993 : **1** — Menaldumadeel 2000 : **1** — Mons 1990 : **2** — Mons 2002 : **1** — Neder-Betuwe 1987 : **1** — Neerijnen 1995 : **1** — Rotterdam 1989-91 : **4** — Sassenheim 1994 : **1** — Sluis 1990-92 : **3** — Sneek 1996 : **1** — Terschelling 1988 : **1** — Texel 2004 : **1** — Tittjersteradeel 1995 : **1** — Tongeren <1897 : **1 vals** — Veere 1996 : **1** — Westland 1999 : **1** — Wieringen 1993 : **1** — Wonseradeel 1990-97 : **2** — Zevenaar 1980 : **1** — Zutphen

[11] Aimé HAECK, *Middleleeuwse munten van 'Belgische' vorstendommen en heerlijkheden in vondsten (750-1433)*, publicatie in voorbereiding.

1992 : 1. *Accumulatievondsten* : Brugge <1999 : 1 — Damme 1967-71 : 2 — Koksijde 1950-75 : 1.

⅓ LEEUWENGROOT – *Schatvondsten* : Kirial 1967|1365 : 3 — Kortrijk 1897|1365-70 : veel — Aalbeke 1907|1373-85 : 3 — Tienen 1991|1390 : 1 — Aachen 1902|1407-12 : 4 — Zutphen 1958|1412 : 3 — Barneveld 1958|1425 : 1. *Accumulatievondst* : Breda 1995 : 1. *Losse vondsten* : Amsterdam 1988 : 1 — Dordrecht 1987 : 1 — Rotterdam 1998 : 1 — Sluis 1991-99 : 3.

Spijtig genoeg zijn slechts een twaalfstal ervan voldoende gedocumenteerd om te kunnen worden benut bij de studie van de verschillende varianten. Niettemin konden we de door J. Ghyssens gebruikte startbasis zo aanvullen met zeven andere vondsten met daarin leeuwengroten. We konden verder uit de briefwisseling, gevoerd tussen J. Ghyssens en C. van Hengel in de periode tussen 15-10-1985 en 17-4-1987^[12], afleiden dat Ghyssens de vondst van Haarlem slechts gedeeltelijk had verwerkt (62 van de 95 ex.). Er bestond zelfs een tweede vondst van Haarlem, met daarin eveneens een groot aantal leeuwengroten.

Uiteindelijk blijven de volgende vondsten over :

- a) de reeds door J. Duplessy en J. Ghyssens bestudeerde vondsten : Aalbeke en Asper^[13], een deel (62 munten) van Haarlem A, Pluvigner (1364)^[14] en Vlaanderen 1914-18^[15]
- b) de overige munten (85 munten) uit de twee vondsten van Kennemerland bij Haarlem (Haarlem A en Haarlem B), met in totaal 62 + 85 = 147 munten.

Het was hoogstwaarschijnlijk in 1972 dat de toenmalige firma Jacques Schulman, samen met andere 'partijtjes', een lot munten kon verwerven dat was gevonden op een niet nader bepaald tijdstip in Kennemerland, in de omgeving van Haarlem, achter een wandspiegel van een woning^[16]. Het lot bestond uit 95 + 52 leeuwengroten van Lodewijk van Male (GAILLARD 219). Ze kwamen in het bezit van een opzichter van Staatsbosbeheer, die ze bij zijn dood naliet aan zijn familie. Zes exemplaren ervan werden door C. van Hengel aangekocht tussen 1972 en 1985. Eind oktober 1985 haalde hij 56 bijkomende stukken af bij Schulman, en in juni 1986 nog eens 85. Het geheel werd dan aan J. Ghyssens overgedragen voor verder onderzoek.

[12] Ze werd ons door J. Ghyssens, enkele maanden voor zijn dood, bereidwillig ter beschikking gesteld.

[13] J. GHYSENS, *Les trésors d'Aalbeke et d'Asper* in *RBN CXXXIII* (1987), p. 109-120.

[14] J. DUPLESSY, *Chronologie et circulation des gros au lion flamands (1337-1365)* in *BCEN* 11 (1974), p. 97-105.

[15] R.H.M. DOLLEY, *A small find of fourteenth-century groats from Flanders* in *Numismatic Chronicle* 6·xvi (1956), p. 281-283.

[16] Vanwege dit feit wordt in de correspondentie tussen J. Ghyssens en C. van Hengel steevast gesproken over de vondst(en) 'van achter den spiegel'. Wij noemen ze gemakshalve Haarlem A en B. Beide zijn tot vandaag – op het door J. Ghyssens gebruikte deel na – ongepubliceerd gebleven. Slechts op twee plaatsen werd er, telkens door J. Ghyssens, naar verwezen (zie *JEGMP* 1986, p. 34, eindnoot 4 en *RBN CXXXIV* (1988), p. 133, voetnoot 8).

Daaruit bleek dat de munten waarschijnlijk uit twee verschillende vondsten afkomstig zouden kunnen zijn : een eerste vondst (Haarlem A) bestaande uit de 95 stuks (de 6 gekocht door C. van Hengel + 56 + 33 uit het pakket van 85) waarvan de patina zilverwit tot geelachtig was (als gevolg van een schoonmaakbeurt door C. van Hengel) en waarvan de massa van de munten tamelijk hoog lag (gemiddeld *ca.* 3,5 g per munt) — een tweede vondst (Haarlem B) van 52 stuks met een geelbruine tot bruingroene patina en een gemiddelde massa van slechts *ca.* 2,7 g per stuk. De verbergingsdatum van de grootste vondst Haarlem A kan worden geschat rond 1360, terwijl Haarlem B enkele jaren later moeten zijn verborgen geweest, maar vóór 1365.

Het onderzoek werd rond einde augustus 1986 afgerond, waarna de munten werden terugbezorgd aan de firma Schulman. Buiten de exemplaren die gekocht werden door resp. C. van Hengel en J. GhysSENS, is niet geweten wat er nadien met de overige munten is gebeurd^[17].

De samenstelling van beide vondsten wordt weergegeven in bijlage II.

- c) de andere bruikbare vondsten nl. Dokkum (1365)^[18], Arnhem (1378)^[19], Bergues (1382-83)^[20], Luik 1921 (1393)^[21], Zutphen (1412)^[22] en Vorden (>1432)^[23].

Een overzicht van alle bestudeerde vondsten met de gevonden Vlaamse leeuwengroten, gerangschikt per emissie en variëteit, en de gemiddelde massa per type, wordt gegeven in bijlage III. Volledigheidshalve hebben we er ook nog een 80-tal exemplaren aan toegevoegd dat we in openbare en private verzamelingen konden zien.

4. De (werkelijke) massa's

We stellen vast dat de weegresultaten kunnen worden opgedeeld in twee groepen. De eerste, waarbij de werkelijke massa ligt tussen 3,2 en 3,6 g, is voorna-

^[17] Van dezelfde herkomst, maar vermoedelijk niet uit dezelfde vondst(en), stammen ook nog een aantal andere munten die in de veiling nr. 30 van Schulman van november 1972 werden verkocht : o.a. een halve groot (VDCH. pl. X,11) van Jan van Arkel (1342-1364), ½ gouden schild van Lodewijk van Male, en de nrs. 1-3 (Gelderland), 321-322 (Kuinre) en 344-345 (Koevorden en Selwerd) uit de veilingcatalogus.

^[18] H. ENNO VAN GELDER, *Dokkum 1932* in *JMP* 56/57 (1969/1970), p. 136-139.

^[19] G. VAN DER MEER, *De vondst Arnhem 1957* in *JMP* 46 (1959), p. 1-36 en 48; 55 (1968), p. 66-69; 58/59 (1971/1972), p. 166-167.

^[20] J. GHYSSENS, *Un petit trésor de monnaies flamandes* in *RBN* CXXXIII (1987), p. 193-195.

^[21] JOS. DE BEER, *Trouvaille de Liège* in *RBN* LXXIII (1921), p. 86-89 en LXXXI (1929), p. 200.

^[22] H. ENNO VAN GELDER, *Zutphen 1957* in *JMP* 45 (1958), p. 110-143 en Veilingcatalogus Jacques Schulman BV 233, nrs. 668-884.

^[23] M.A. EVELEIN, *Vorden 1942* in *JMP* 30/32 (1943/1945), p. 69-88.

melijk te koppelen aan de vroeg begraven schatten van Asper en Haarlem A, en aan de vroege emissies van vóór december 1354 (emissies I tot en met IV) waarvan de snede tot dan onveranderd gebleven was op 66 per mark (3,708 g). De hoogste vastgestelde massa's van 3,732 g bij de varianten 1 tot 4, van 3,850 g bij de varianten 5 tot 8, en van 3,720 g bij de varianten 9 en 10, liggen voldoende dicht bij de theoretische massa van 3,708 g om geen vragen op te roepen, en ze bevestigen onze toewijzing van die groep aan de emissies I tot IV.

Bij de tweede groep, die dan *ipso facto* gekoppeld is aan de latere emissies van na 4 december 1354 en aan de later begraven schatten, liggen de zaken anders. Hoewel bij enkele uitzonderingen massa's konden worden vastgesteld die tamelijk nauw aansluiten bij de theoretische massa's van de emissies V tot VII (vb. van 3,53 g voor variëte 12, van 3,47 g voor variëte 13, van 3,587 g voor variëte 15 en van 3,28 g voor variëte 17), liggen de andere massa's voor alle varianten 12 tot 18 (voor 99% van de wegingen) allemaal tussen slechts 2,5 en 2,8 g. Zelfs als we rekening zouden houden met de normale sleet en de uiterste tolerantiegrens, is deze afwijking t.o.v. de theoretische massa's voorgeschreven door de ordonnanties (resp. 3,547 g, 3,496 g en 3,399 g en zelfs de 3,138 g van emissie VIII) enorm en totaal onverklaarbaar. Maar het onderbouwt wel onze toewijzing van deze munten aan de emissies V tot VIII.

5. De gehalten

Wij hebben kennis van vijf analyses op munten uit de vondst van Arnhem, uitgevoerd door de Koninklijke Munt van Utrecht : ^[24]

var. 2 of 3, emissie I	542,8‰	fijn zilver	=	6 d. 19,1 gr.	koningszilver
var. 12, emissie V	526,1‰	»	=	6 d. 14,1 gr.	»
»	484,0‰	»	=	6 d. 1,4 gr.	»
»	477,6‰	»	=	5 d. 23,5 gr.	»
var. 17, emissie VII	495,6‰	»	=	6 d. 4,9 gr.	»

en van één analyse op een munt uit de vondst van Zutphen :

var. 12, emissie V	464 ‰	»	=	5 d. 19,4 gr.	»
--------------------	-------	---	---	---------------	---

Het gemeten gehalte van var. 2 of 3 wijst eerder in de richting van emissie II, en dat van de eerste analyse van var. 12 doet ons eerder denken aan emissie III.

We moeten echter vaststellen dat er bitter weinig analyses werden uitgevoerd, waardoor ze niet representatief genoeg zijn om er verder gebruik van te maken. Het is eerst nadat nieuwe analyses zullen zijn uitgevoerd dat we definitieve conclusies zullen kunnen trekken.

^[24] J. GHYSSENS, *Scheikundige analyse van munten van Lodewijk van Male in De Beeldenaar* 11 (1987), p. 169-171.

6. De munten zelf

A₇ Binnen een parelcirkel een klimmende leeuw naar rechts met er omheen het omschrift (op variante 1) ✠ **MONETA** ♣ **FLAND'**. Buiten de parelcirkel een sierrand met twaalf cirkelbogen, met in elf ervan een gelobt blad, en in de twaalfde bovenaan een klimmend leeuwje naar rechts.

R₇ Twee concentrische parelcirkels met ertussen het binnenomschrift dat gescheiden wordt door een halflang gevoet kruis. Buiten de buitenste parelcirkel het buitenomschrift.

Binnenomschrift (op variante 1) : **LVD - OVI - D:DO - MES**

Buitenomschrift (*idem*) : ✠**BRIDITV** : **SIT** : **ROM'G** : **DRI** : **RFI** : **II** : **V** : ✠**PI**

J. GhysSENS stelde reeds vast ^[25] dat er in de omschriften verschillen voorkomen die zouden kunnen worden gebruikt om de onderscheiden emissies chronologisch te ordenen.

Op de voorzijde (zie ook bijlage IV)

- het kruisje aan het begin van het omschrift staat alleen (zonder punten), is vergezeld van één punt (ervoor of erachter), of bevindt zich tussen twee punten (✠, •✠, ✠• of •✠•)
- de A's in **MONETA** en in **FLAND** komen voor met (**H** of **A**) en zonder (**O** of **T**) dwarsstreep
- het rechterbeen van de letter **L** in **FLAND** vertoont bovenaan soms een bolletje (**L**) of een ringetje (**L**)
- het steeltje van het peterselieblad ^[26] dat **MONETA** van **FLAND** scheidt, is gekromd naar de letter **A** in **MONETA** (♣), of gekromd naar de letter **F** in **FLAND** (♣). Soms is het ook recht, zodat het blad aan een kruisje doet denken (♣), en in enkele uitzonderingsgevallen is het steeltje totaal afwezig

naar links

naar rechts

recht naar beneden

^[25] J. GHYSSENS, *De leeuwengroten van Lodewijk van Male* in *JEGMP* 1986, p. 28 en 30.

^[26] Sommige auteurs spreken van een hulstblad. Alhoewel dit niet uitgesloten is, houden wij het bij een peterselieblad.

- in de sierrand komen twee soorten bladeren voor : drielobbige (❁) en vijflobbige (❁) ^[27]

driellobbig blad

vijflobbige blad

Op de keerzijde

- het rechterbeen van de **L** in **LVDOVICVS** vertoont bovenaan soms een bolletje (**⬮**)
- de binnenkant van de **O** in **COMES** is rond (⦿) of ovaal (◐).

Het punt vóór en/of na het kruisje, het punt op het rechterbeen van de letter **L**, de vorm van de letter **O** in **COMES**, de dwarsstreep in de letter **A**, en de kromming van het steeltje van het peterselieblad, zijn te beschouwen als bewust aangebrachte kenmerken waarvan sommige veranderden telkens de massa, het gehalte, de muntmeester en/of het munthuis wijzigde.

We zullen verder zien dat sommige van deze kenmerken zeer sterk gelinkt zijn aan bepaalde emissies (zoals vb. de punten vóór of na het kruisje, de ronde **O** van **COMES**, het puntje of ringetje op de **L**). Andere (vb. het steeltje van het peterselieblad, de **A** met of zonder dwarsstreep) zouden eventueel kunnen gebruikt zijn om binnen een emissie een aanduiding te geven van het munthuis of van de verschillende muntmeesters. Wij hebben deze beide laatste soorten verbanden echter niet kunnen determineren, of er kunnen nog andere redenen voor verandering zijn geweest : zo zou vb. het ontbreken van het steeltje aan het peterselieblad gewoon kunnen worden verklaard door plaatsgebrek waarmee de graveur had af te rekenen.

Als op een imitatie, door een andere uitgevende instantie, dezelfde kenmerken voorkomen als op de oorspronkelijke munt waarvan ze is gekopieerd, dan kunnen we er van uitgaan dat ze zeker niet lang na het in omloop brengen van deze laatste is geslagen.

^[27] J. Ghysens geeft twee soorten vijflobbige bladeren aan (zijn types 2 en 3). Wij kunnen echter met de beste wil geen verschil tussen beiden ontdekken. Overigens komt dit eventueel onderscheid enkel voor bij emissie III.

CATALOGUS EN TOEWIJZING

Emissie I (van 20·1·1346 tot 20·11·1346)

Muntmeester : Ops = Percheval du Porche	Muntplaats : Gent
Gehalte : 7 d. 16 gr. koningszilver (612‰)	Snedes : 66 (3,708 g)
Aantal mark : 10·909	Slagaantal : 719·994 ex. ^[28]

We kunnen ons beroepen op de imitatie geslagen door keizer Lodewijk IV van Beieren in Henegouwen (*zie hierboven onder punt 2*). Ze moet zijn geslagen in de periode tussen de eedaflegging van Margareta van Avesnes op 23 maart 1346 en het overlijden van Lodewijk van Beieren op 11 oktober 1347. We herhalen dat op deze munt het beginkruisje van het omschrift **+ MONETA HANONIE** geen punt vertoont, noch ervoor, noch erachter, beide letters **A** op de voorzijde zonder dwarsstreep zijn (**Λ**), en de **O** van **COMES** op de keerzijde ovaal (**⊖**) is.

Vlaamse leeuwengroten met dezelfde kenmerken (beginkruisje zonder punten, **A**'s zonder dwarsstreep, **O** van **COMES** ovaal) moeten iets vóór deze periode uitgegeven zijn. De hieronder beschreven variëteit 1 vertoont al deze kenmerken, en kan dus zonder probleem worden ondergebracht bij emissie I; hetzelfde geldt volgens ons ook voor de drie bijkomende varianten 2 tot 4 (*zie ook tabel I*), die de meeste van deze kenmerken hebben, en in het bijzonder het beginkruisje zonder punten en de drielobbig bladeren van de sierrand :

- I·1 A_V *** MORENO * FLORD'**; drielobbig blad **✠** in de sierrand
 R_V **LVD - OVI - QDO - MES**

^[28] De muntrekening voor emissie I vermeldt enkel het aantal verwerkte mark en het gehalte, maar niet het slagaantal, zodat dus ook de snede niet is gekend. J. Ghysens geeft echter aan dat de snede in de muntrekening juist ervoor (voor leeuwengroten met de adelaar) 66 per mark bedroeg (*zie RBN CXX* (1974), p. 124-128); daarnaast laat de muntrekening voor de periode 24·11·1346 tot 4·8·1347 van emissie II toe de snede te berekenen, en die bedraagt eveneens 66. We kunnen dus redelijkerwijze aannemen dat deze snede ook werd toegepast voor de ertussen liggende emissie I van leeuwengroten met het kruisje, wat ons toelaat het slagaantal te bepalen op $10·909 \times 66 = 719·994$ ex.

- 1-2 A_V * **MONETA** ♣ **FLAND**’; drielobbig blad ♣ in de sierrand
 R_V **LVD - OVI - Q:DO - MES**

- 1-3^[29] A_V * **MONETA** ♣ **FLAND**’; drielobbig blad ♣ in de sierrand
 R_V **LVD - OVI - Q:DO - MES**

- 1-4 A_V * **MONETA** ♣ **FLAND**’; drielobbig blad ♣ in de sierrand
 R_V **LVD - OVI - Q:DO - MES**

Ook de gekende massa’s van de varianten 1 tot 4 (3,200 – 3,344 – 3,390 – 3,485 – 3,519 – 3,531 – 3,575 – 3,732 g) laten toe om de toewijzing van deze groep aan emissie I te bevestigen. Een bijkomend argument om ze hier onder te brengen, is dat deze stukken slechts zelden voorkomen in vondsten (slechts 4 ex.), wat coherent is met het relatief klein aantal exemplaren dat nog onder de regering van Lodewijk van Nevers werd geslagen.

[29] Exemplaar gekend uit de vondst van Bergues. De toewijzing aan emissie I is onzeker : wij baseren ons op het voorkomen van een drielobbig blad in de sierrand van de voorzijde, samen met de ongepunte L op voor- en keerzijde. Tussen **MONETA** en **FLAND** bevindt zich iets dat lijkt op een slecht geslagen blaadje (het is bijna een kruisje), waarvan het steeltje naar rechts schijnt te zijn gekeerd.

gelijkaardige verhoudingen tussen de onderscheiden emissies terugvinden als bij de slagaantallen; deze laatste zijn exact gekend via de muntrekeningen, en verschillen overigens min of meer sterk van elkaar (zie bijlage 1). Ook J. Ghysens merkte trouwens reeds op dat de emissie waarin het grootste aantal munten werd geslagen, moest overeenstemmen met de variëte die het frequentst in de vondsten voorkomt (zie ook de figuur op pag. 21).

Er werden 13·869·824 ex. geslagen van emissie II en 8·197·860 van emissie III, hetzij een verhouding van $1,7 \div 1$. Van de varianten met het punt achter het kruisje en deze met het kruisje tussen twee punten zijn er resp. 111 en 68 teruggevonden (dus een verhouding $1,6 \div 1$), of met de munten uit de publieke en privéverzamelingen erbij, resp. 128 en 72 (dus een verhouding $1,8 \div 1$). Wij stellen dan ook voor de varianten 5 tot 8 met het punt achter het kruisje en de ronde O in COMES bij emissie II onder te brengen, en de varianten 9 en 10 met het kruisje tussen twee punten bij emissie III.

Ook laat de gemiddelde massa van de varianten 5 tot en met 10 (3,518 g voor 149 ex.) er niet de minste twijfel over bestaan dat deze groepen beantwoorden aan de munten geslagen met de snede van 66 per mark, waaronder deze van de emissies II en III.

Wij vonden zes varianten voor emissie II :

II·5A A_V ***·MORCANT ♣ RLARD**; drielobbig blad in de sierrand
R_V **LVD - OVI - Q:DO - MES**

II·5B A_V ***·MORCANT ♣ RLARD**; vijflobbig blad in de sierrand
R_V **LVD - OVI - Q:DO - MES**

- II-6A A_V ***·MORÉANT · RLAND'**; drielobbig blad ❁ in de sierrand
 R_V **LVD - OVI - Q:DO - MES**

- II-6B A_V ***·MORÉANT · RLAND'**; vijflobbig blad ❁ in de sierrand
 R_V **LVD - OVI - Q:DO - MES**

- II-7 A_V ***·MORÉANT · RLAND'**; vijflobbig blad ❁ in de sierrand
 R_V **LVD - OVI - Q:DO - MES**

- II-8 A_V ***·MORÉANT · RLAND'**; vijflobbig blad ❁ in de sierrand
 R_V **LVD - OVI - Q:DO - MES**

en twee varianten voor emissie III :

- III·9 A_V **·*· MOREAET * RYARD**; vijflobbig blad in de sierrand
 R_V **LVD - OVI - D:DO - MES**

- III·10 A_V **·*· MOREAET * RYARD**; vijflobbig blad in de sierrand
 R_V **LVD - OVI - D:DO - MES**

Emissie IV (van 7·9·1353 tot 24·10·1354)

Muntmeester : Ops = Percheval du Porche

Muntplaats : Brugge

Gehalte : 6 d. 8 gr. koningszilver (506‰)

Snedes : 66 ? (3,708 ? g)

Aantal mark : 4·820

Slagaantal : 318·120 ex.

De vondst van Zutphen – waarvan spijtig genoeg de massa's niet gekend zijn – levert ons twee exemplaren van een variante met volgende omschriften :

- IV·11 A_V **·*· MOREAET * RYARD**; vijflobbig blad in de sierrand
 R_V **LVD - OVI - D:DO - MES**

Het peterselieblad heeft een steeltje naar rechts, wat verwijst naar de emissies I tot III, en een kruisje met punt ervoor, wat dan weer verwijst naar de emissies V tot VIII. Men zou – ik ben voorzichtig – dit dus als een tussenvorm kunnen aanzien, en we stellen dan ook voor deze variante te classificeren als emissie IV.

Emissie v (van 20-12-1354 tot 18-10-1359)

Muntmeesters : Robert du Porche, Perceval du Porche, Bardet de Malpillis, Aldry Entermilly en Henri de le Stege

Muntplaatsen : Gent en Mechelen

Gehalte : 6 d. 4 gr. koningszilver (492‰)

Snede : 69 (3,547 g)

Aantal mark : 328-177

Slagaantal : 22-644-213 ex.

Het is de emissie met het grootste slagaantal. Voor het eerst wordt, behalve het gehalte, ook de massa verminderd (anders gezegd, wordt de snede verhoogd naar 69 per mark). De muntslag verhuist van Brugge naar Gent, en op het einde van de periode werd ook nog in Mechelen aangemunt.

Wij hebben reeds hoger aangetoond dat deze emissie dezelfde kenmerken heeft als de leeuwengroot van Johanna en Wenceslas voor Brabant.

Bovendien komen deze varianten 12 en 13, met 539 ex., het frequentst voor in de vondsten, wat coherent is met het feit dat emissie v het grootst aantal geslagen exemplaren telt (*zie ook de figuur op pag. 21*).

Deze varianten laten zich als volgt beschrijven :

v.12 A_v **•✠ MONEA ✠ RLARD'**; vijflobbig blad ✠ in de sierrand
R_v **LVD - OVI - D:DO - MES**

v.13 A_v **•✠ MONEA ✠ RLARD'**; vijflobbig blad ✠ in de sierrand
R_v **LVD - OVI - D:DO - MES**

Emissie VI (van 22·10·1359 tot 4·12·1361)

Muntmeesters : Aldry en Jehan Entermi-
nelly, Percheval du
Porche en Percheval

Muntplaatsen : Gent en Mechelen

Gehalte : 6 d. koningszilver (479‰)

Snedes : 70 (3,496 g)

Aantal mark : 138·300

Slagaantal : 9·681·000 ex.

Ook hier moeten we iets verder vooruit kijken, en eerst ons derde referentiepunt situeren in de emissierij teneinde emissie VI te kunnen identificeren.

Het derde referentiepunt is weerom de Brabantse leeuwengroot geslagen door Johanna en Wenceslas te Vilvoorde, maar de variëte met een bolletje op het rechterbeen van de L van FILP' op de voorzijde en van de L van LOT op de keerzijde (DE WITTE 395; RBN CXXXIV (1988), pl. v·2). We opteren ervoor om de Vlaamse munten met het bolletje op de L naar de emissie te verwijzen die het dichtst ligt bij het einde van de muntslag van deze variëte van de Brabantse leeuwengroot, en dat is duidelijk emissie VII. Dit wordt min of meer bevestigd door het feit dat Johanna en Wenceslas in Brabant vanaf juli 1363 overgaan tot het slaan van een nieuw type munt : de groot met het vierleeuwschild. De muntslag van de Brabantse leeuwengroot was opgehouden vóór dat tijdstip.

Daaruit volgt dan weer dat de varianten 14 tot 16 moeten behoren tot emissie VI, waarvan er 9·681·000 ex. werden geslagen.

VI·14 A_V ·✠· **MOREM** ·✠· **RLAND**'; vijflobbig blad ✠ in de sierrand
R_V **LVD · OVI · D · DO · MES**

VI·15 A_V ·✠· **MOREM** ·✠· **RLAND**'; vijflobbig blad ✠ in de sierrand
R_V **LVD · OVI · D · DO · MES**

VI·16 A_v **·✠ MORANT · RUAARD'**; vijflobbig blad in de sierrand
R_v **LVD - OVI - DDO - MES**

Emissie VII (van 4·12·1361 tot 27·9·1362)

Muntmeester : Percheval du Porche

Muntplaats : Gent

Gehalte : 6 d. koningszilver (479‰)

Snedes : 72 (3,399 g)

Aantal mark : 27·625

Slagaantal : 1·989·000 ex.

Van deze emissie, waarvan we hierboven hebben aangetoond dat de munten dezelfde kenmerken vertonen als op de tweede variëte van de leeuwengroten van Johanna en Wenceslas, kennen we twee varianten :

VII·17 A_v **·✠ MORANT · RUAARD'**; drielobbig blad in de sierrand
R_v **LVD - OVI - DDO - MES**

VII·18 A_v **·✠ MORANT · RUAARD'**; drielobbig blad in de sierrand ^[34]
R_v **LVD - OVI - DDO - MES**

Emissie VIII (van 1·12·1363 tot 2·3·1364)

Muntmeester : Pieter Platvoet

Muntplaats : Mechelen

Gehalte : 6 d. koningszilver (479‰)

Snedes : 78 (3,138 g)

Aantal mark : 5·850

Slagaantal : 456·300 ex.

[34] De vondst van Dokkum bevatte een exemplaar met **MORANT** i.p.v. **MORANT**.

Er blijft ons nog als laatste emissie VIII over, waarvan we, zoals bij emissie IV, slechts over zeer schaarse gegevens beschikken, en waarvan we weten dat het slagaantal relatief gering was (456.300 ex.).

De vondst van Luik 1921 geeft ons twee exemplaren met een kruisje dat voorafgegaan wordt door een punt, de A's vertonen een dwarsstreep, het peterselieblad heeft een steeltje naar links, en de L in LVDOVICVS is normaal. De munt zou dus van emissie V (variante 12) kunnen zijn, ware het niet dat de L van FLAND op de voorzijde een ringetje vertoont op het rechterbeen.

Misschien zouden we hier te doen kunnen hebben – ik blijf voorzichtig – met stukken van de zeldzame laatste emissie VIII, waarvan we nergens elders een spoor konden vinden. De massa's van 2,054 en 2,105 g verwijzen ons in ieder geval naar een (zeer) late emissie.

VIII-19 A_V ✱ **MORENA** ♣ **FLAND**'; vijflobbig blad ☼ in de sierrand
R_V **LVV - OVI - Q:DO - MES**

★ ★ ★

Er resten ons nu nog enkele 'afwijkingen', waarvan we niet al te goed weten waar ze kunnen worden ondergebracht. Het is mogelijk dat bij sommige stukken verkeerde letters werden gebruikt, of dat delen van de legende door een slechte slag niet tot hun recht kwamen. Het is zelfs mogelijk dat sommige ervan varianten zijn die aan één of andere emissie moeten worden toegevoegd.

A) A_V ✱ **MORENA** ♣ **FLAND**'; vijflobbig blad ☼ in de sierrand
R_V **LVV - OVI - Q:DO - MES**

Het enige gekende exemplaar bevindt zich in het Penningkabinet te Brussel en komt in geen enkele vondst voor. De massa bedraagt 3,597 g en het kruisje is zonder punten, wat verwijst naar emissie I, hetgeen Ghysens er toe bracht om ze als enige variëte in deze emissie (zijn klasse A1) te aanzien. De bladeren in de sierrand van de voorzijde zijn echter vijflobbig, en ook het peterselieblad met het steeltje naar links verwijst eerder naar de emissies v of vi.

- B) A_V **·✱ MORENA ♣ FLAND'**; vijflobbig blad in de sierrand
R_V **LVD - OVI - Q:DO - MES**

Afkomstig uit de vondst Vlaanderen 1914-18. Volgens de beschrijving van Dolley ^[35] zou er een bolletje voorkomen op het rechterbeen van de L van LVDOVICVS. Bij onderzoek van de munt was echter geen bolletje merkbaar, waardoor deze variëte terugvalt op variëte 12 van emissie v.

- C1) A_V **·✱ MORENA ♣ FLAND'** C2) **·✱ MORENA ♣ FLAND'**;
driëllobbig blad driëllobbig blad
R_V **LVD - OVI - Q:DO - MES** **LVD - OVI - Q:DO - MES**

Werden door J. Ghysens ondergebracht in emissie VII (varianten G17 en G18). We hebben deze munten niet gezien maar vermoeden dat het punt op de L van FLAND slecht geslagen of versleten is. Bovendien zou het peterselieblad naar links moeten zijn gekeerd om ze als varianten van emissie VII te beschouwen. Wij onthouden ons hier van elke verdere klassering.

- D) A_V **·✱ MORENA ? FLAND'**; driëllobbig blad in de sierrand
R_V **LVD - OVI - Q:DO - MES**

Komt voor in de vondst van Dokkum. De vorm van het peterselieblad is zeer onduidelijk. De massa bedraagt 2,233 g. De punten op de L van FLAND en LVDOVICVS verwijzen ons naar emissie VII.

^[35] R.H.M. DOLLEY, *A small find of fourteenth-century groats from Flanders* in *Numismatic Chronicle* 6·XVI (1956), p. 281-283.

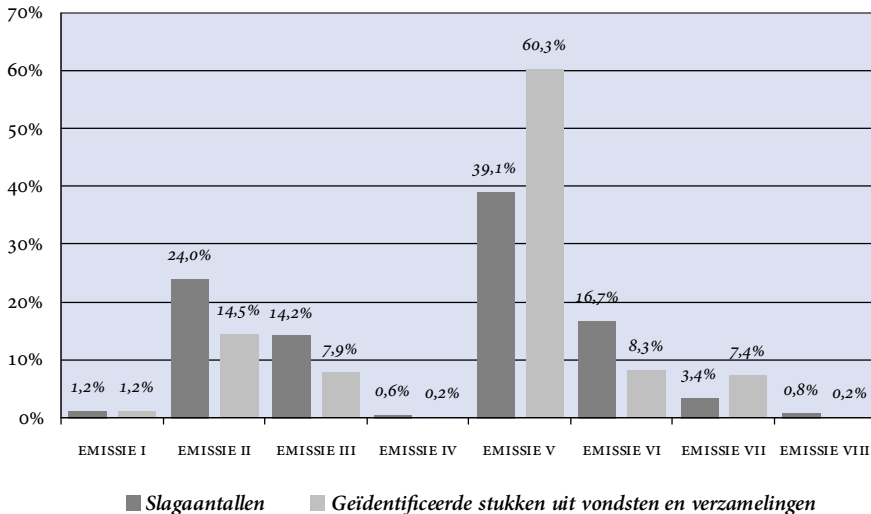

- E) A_V **•✱ MORENAT ✱ RLARD**; drielobbig blad **✱** in de sierrand ?
 R_V **LVD - OVI - Q:QO - MES**

Exemplaar dat voorkomt in de verzamelingen van het Gruuthusemuseum van Brugge. De punten op de beide L zijn twijfelachtig, evenals de vorm van de bladeren in de sierrand van de voorzijde. Zonder de punten op de L, en op voorwaarde dat het blad vijflobbig is, zou dit eventueel een variante kunnen zijn van de schaarse emissie IV. De massa van 3,384 g verwijst in elk geval naar één van de vroegere emissies.

Op basis van de hierboven geargumenteerde toewijzing van de teruggevonden varianten aan de verschillende emissies, kan nu een vergelijking gemaakt worden tussen de verdeling van hun slagaantallen en de verdeling van de (geïdentificeerde) stukken uit vondsten en in verzamelingen. De onderstaande figuur bevat de resultaten van deze berekeningen, uitgedrukt in % die elke emissie vertegenwoordigt in het totaal slagaantal (57.885.201 ex.) resp. in het totaal aantal (geïdentificeerde) stukken (937 ex.).

BESLUIT

De chronologie van de verschillende emissies en hun varianten wordt samengevat in de volgende tabel :

Emissie- JEGMP variante 1986		Legende voorzijde	Legende keerzijde	Aantal lobben
I-1	B3	* MOREXN ♣ RLARD'	LVD-OVI - Q:QO - MES	drie (♣)
I-2	B2	* MOREXN ♣ RLARD'	LVD-OVI - Q:QO - MES	drie (♣)
I-3	-	* MOREXN ♣ RLARD'	LVD-OVI - Q:QO - MES	drie (♣)
I-4	B4	* MOREXN ♣ RLARD'	LVD-OVI - Q:QO - MES	drie (♣)
II-5A	-	* MOREXN ♣ RLARD'	LVD-OVI - Q:QO - MES	drie (♣)
II-5B	E10	* MOREXN ♣ RLARD'	LVD-OVI - Q:QO - MES	vijf (♣)
II-6A	-	* MOREXN ♣ RLARD'	LVD-OVI - Q:QO - MES	drie (♣)
II-6B	E11	* MOREXN ♣ RLARD'	LVD-OVI - Q:QO - MES	vijf (♣)
II-7	E13	* MOREXN ♣ RLARD'	LVD-OVI - Q:QO - MES	vijf (♣)
II-8	E12	* MOREXN ♣ RLARD'	LVD-OVI - Q:QO - MES	vijf (♣)
III-9	C5	* MOREXN ♣ RLARD'	LVD-OVI - Q:QO - MES	vijf (♣)
III-10	C6	* MOREXN ♣ RLARD'	LVD-OVI - Q:QO - MES	vijf (♣)
IV-11	-	* MOREXN ♣ RLARD'	LVD-OVI - Q:QO - MES	vijf (♣)
V-12	F14	* MOREXN ♣ RLARD'	LVD-OVI - Q:QO - MES	vijf (♣)
V-13	F15	* MOREXN ♣ RLARD'	LVD-OVI - Q:QO - MES	vijf (♣)
VI-14	D7	* MOREXN ♣ RLARD'	LVD-OVI - Q:QO - MES	vijf (♣)
VI-15	D8	* MOREXN ♣ RLARD'	LVD-OVI - Q:QO - MES	vijf (♣)
VI-16	D9	* MOREXN ♣ RLARD'	LVD-OVI - Q:QO - MES	vijf (♣)
VII-17	G16	* MOREXN ♣ RLARD'	LVD-OVI - Q:QO - MES	drie (♣)
VII-18	G19	* MOREXN ♣ RLARD'	LVD-OVI - Q:QO - MES	drie (♣)
VIII-19	-	* MOREXN ♣ RLARD'	LVD-OVI - Q:QO - MES	vijf (♣)
‘AFWIJKINGEN’				
A	A1	* MOREXN ♣ RLARD'	LVD-OVI - Q:QO - MES	vijf (♣)
B	-	* MOREXN ♣ RLARD'	LVD-OVI - Q:QO - MES	vijf (♣)
C1	G17	* MOREXN ♣ RLARD'	LVD-OVI - Q:QO - MES	drie (♣)
C2	G18	* MOREXN ♣ RLARD'	LVD-OVI - Q:QO - MES	drie (♣)
D	-	* MOREXN ? RLARD'	LVD-OVI - Q:QO - MES	drie (♣)
E	-	* MOREXN ♣ RLARD'	LVD-OVI - Q:QO - MES	drie (♣)?

Tabel 1 – Overzicht van de varianten

We hebben vastgesteld dat de leeuwengroten, op basis van de reële massa's, kunnen worden opgedeeld in twee categorieën.

De eerste categorie heeft massa's duidelijk boven 3,2 g, en werd geslagen van januari 1346 tot vóór november 1354 in de munthuizen van Gent en Brugge over vier emissies. Het gehalte verlaagde bij iedere emissie in het totaal van 7 d.

16 gr. naar 6 d. 8 gr. (daling met 1 d. 8 gr. koningszilver of ca. 106‰-punten fijn zilver); de snede (= de massa) bleef gedurende die vier emissies constant.

De vier emissies onderscheiden zich door het punt bij het kruisje, nl. geen punt bij emissie I, een punt erachter voor emissie II, tussen twee punten voor emissie III, en met een punt ervoor bij emissie IV. Het steeltje van het peterselieblad is steeds naar rechts gekeerd, of is recht, of ontbreekt soms. Bij emissie II is bovendien de O van COMES rond (●). Het is de enige waar dat kenmerk werd aangebracht. Wat daarvan de bedoeling kan zijn geweest, valt niet meer te achterhalen, tenzij men de verandering van gehalte t.o.v. de eerste emissie wilde benadrukken, maar dat niet meer nodig vond bij latere emissies.

Terloops weze nog opgemerkt dat er tijdens de emissies II en III in Brugge ook nog 1/3 leeuwengroten werden geslagen.

De tweede categorie heeft massa's duidelijk onder 2,8 g, en werd aangemunt vanaf einde december 1354 tot einde 1362 in het munthuis van Gent, en vanaf oktober 1357 tot de eerste dagen van maart 1364 ook in Mechelen, eveneens over vier emissies. Het gehalte bleef nagenoeg constant (enkel een verandering per mark (de snede) vermeerderde bij elke nieuwe emissie. Bij alle emissies staat er een punt vóór het kruisje, en is het steeltje van het peterselieblaadje naar links gekeerd of is het recht, of ontbreekt het. Het onderscheid tussen emissie V en VI ligt bij de A van MONETA, die een dwarsstreep vertoont (A) bij emissie V en geen (A) bij emissie VI. Emissie VII onderscheidt zich door het punt op de L van FLAND en van LVDVICVS (L), en emissie VIII door het ringetje op de L van FLAND (L).

Het drielobbig blad (♣) in de sierrand werd bij de eerste categorie in het begin gebruikt en later vervangen door het vijflobbig blad (♣), terwijl bij de tweede categorie aanvankelijk het vijflobbig blad verder werd gebruikt, maar op zijn beurt op het einde werd vervangen door opnieuw het drielobbig blad. De reden van deze verandering konden we niet achterhalen.

Zo te zien werden er geen geheime tekens gebruikt ter aanduiding van de muntplaats (was immers van weinig of geen nut) of ter aanduiding van de muntmeester (wat eigenlijk wel zijn nut zou kunnen hebben gehad). Wij konden dergelijke tekens in elk geval niet ontdekken.

Het laatste woord over de classificatie van de leeuwengroten van Lodewijk van Male is waarschijnlijk nog niet gevallen, en ik richt een oproep aan iedereen die bijkomende gegevens kan bezorgen die de ingenomen standpunten kunnen vervolledigen, bevestigen of ontkrachten.

	Periode	Munt- plaats	Muntmeester	Gehalte	Snede	Massa (in g)	Aantal mark	Slag- aantal	Totaal
I	20·1·1346–20·11·1346	Gent	Ops = Percheval du Porche	7 d. 16 gr.	66	3,708	10·909	719·994	719·884
II	24·11·1346–21·2·1349	Gent	Ops = Percheval du Porche	6 d. 23 ½ gr.	66	3,708	121·828	8·040·648	} 13·869·824
	5·9·1349–1·8·1350	Brugge	<i>id.</i>	<i>id.</i>	<i>id.</i>	<i>id.</i>	65·416	4·317·456	
	7·8·1350–27·5·1351	<i>id.</i>	Percheval du Porche	<i>id.</i>	<i>id.</i>	<i>id.</i>	22·920	1·511·720	
III	28·5·1351–1·1·1352	Brugge	Percheval du Porche	6 d. 12 gr.	66	3,708	33·050	2·049·300	} 8·197·860
	15·1·1352–5·9·1353	<i>id.</i>	Ops = Jehan Percheval du Porche	<i>id.</i>	<i>id.</i>	<i>id.</i>	93·160	6·148·560	
IV	7·9·1353–24·10·1354	Brugge	Ops = Jehan Percheval du Porche	6 d. 8 gr.	66 ?	3,708 ?	4·820	318·200	318·120
V	20·12·1354–24·11·1355	Gent	Robert du Porche	6 d. 4 gr.	69	3,547	58·950	4·067·550	} 22·644·213
	20·2·1356–3·12·1356	<i>id.</i>	Percheval du Porche	<i>id.</i>	<i>id.</i>	<i>id.</i>	61·602	4·250·538	
	10·12·1356–27·7·1357	<i>id.</i>	Bardet de Malpillis	<i>id.</i>	<i>id.</i>	<i>id.</i>	52·700	3·636·300	
	29·7·1357–18·10·1359	<i>id.</i>	Aldry Enterminelly	<i>id.</i>	<i>id.</i>	<i>id.</i>	134·600	9·287·400	
	8·10·1357–17·6·1358	Mechelen	Henri de le Stege + Aldry Enterminelly	<i>id.</i>	<i>id.</i>	<i>id.</i>	20·325	1·402·425	
VI	22·10·1359–6·9·1361	Gent	Aldry Enterminelly	6 d.	70	3,496	103·150	7·220·500	} 9·681·000
	16·9·1361–4·12·1361	<i>id.</i>	Percheval du Porche	<i>id.</i>	<i>id.</i>	<i>id.</i>	14·100	987·000	
	22·10·1359–28·12·1360	Mechelen	Percheval + Aldry en Jehan Enterminelly	<i>id.</i>	<i>id.</i>	<i>id.</i>	20·250	1·417·500	
	28·12·1360–26·6·1361	<i>id.</i>	Jehan Enterminelly	<i>id.</i>	<i>id.</i>	<i>id.</i>	800	56·000	
VII	4·12·1361–27·9·1362	Gent	Percheval du Porche	6 d.	72	3,399	27·625	1·989·000	1·989·000
VIII	1·12·1363–2·3·1364	Mechelen	Pieter Platvoet	6 d.	78	3,138	5·850	456·300	456·300
½ LEEUWENGROOT									57·885·201
II	7·8·1350–27·5·1351	Brugge	Percheval du Porche	6 d. 12 gr.	195	1,255	6·225	1·272·375	1·272·375
III	28·5·1351–1·1·1352	Brugge	Percheval du Porche	6 d. 12 gr.	195	1,255	2·100	409·500	} 495·300
	15·1·1352–5·9·1353	<i>id.</i>	Ops = Jehan Percheval du Porche	<i>id.</i>	<i>id.</i>	<i>id.</i>	440	85·800	
									1·767·675

Bijlage 1 – Overzicht van de emissies

VARIANTE	EGMP 1986	HAARLEM A	HAARLEM B	TOTALEN
I-1	B3	1	–	1
I-2	B2	1	–	1
I-3	–	–	–	–
I-4	B4	–	–	–
II-5A	–	1	–	1
II-5B	E10	23	1	24
II-6A	–	1	–	1
II-6B	E11	31 + 1	1	33
II-5B of 6B	–	4	–	4
II-7	E13	1	–	1
II-8	E12	3	–	3
III-9	C5	18	–	18
III-10	C6	3	–	3
III-9 of 10	–	4	1	5
IV-11	–	–	–	–
V-12	F14	2	28	30
V-13	F15	–	1	1
V-12 of 13	–	–	1	1
VI-14	D7	1	1	2
VI-15	D8	–	–	–
VI-14 of 15	–	–	2	2
VI-16	D9	–	3	3
VI-14-16	–	–	1	1
V-12 of VI-14			3	3
VII-17	G16		8	8
VII-18	G19	–	–	–
VII-17 of 18	–	–	1	1
VIII-19	–	–	–	–
TOTAAL		95	52	147

Bijlage II – Samenstelling van de vondsten Haarlem A en B

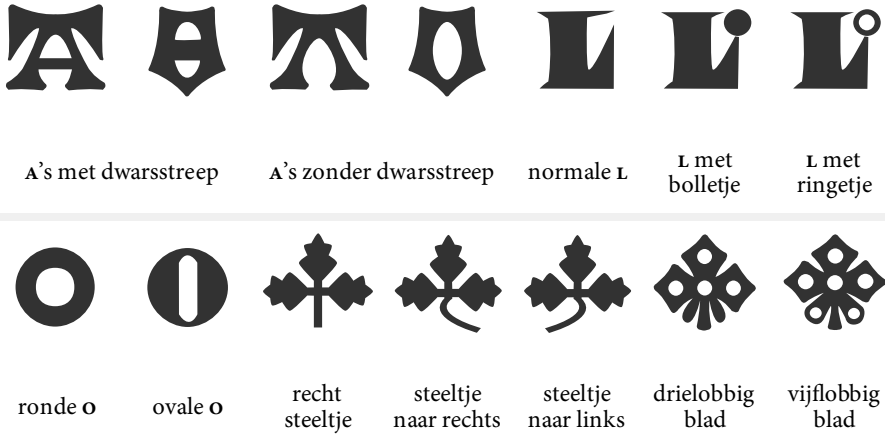
Variante	Asper (1355-60)	Haarlem A (1360)	Vlaanderen (1362-65)	Pluigner (1364)	Dokkum (1365)	Haarlem B (<1365)	Aalbeke (1373-85)	Arnhem (1378)	Bergues (1382-83)	Luik 1921 (1393)	Zuiphen (1412)	Vorden (>1432)	Totaal vondsten	Verzame- lingen	Algemeen totaal	Gemiddelde massa in g (gewogen ex.)	
I-1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	2	3,390	(1)
2	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	5	6	3,533	(5)
3	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	-	1	3,220	(2)
2 of 3*	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-	1	-	
4**	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	3,200	(1)
II-5A	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	2	3,555	(1)
5B	7	23	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	31	6	37	3,563	(34)
6A	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0	1	3,496	(1)
6B	7	31+1	1	28	-	1	-	-	-	-	-	-	69	13	82	3,516	(48)
5B of 6B	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	1	5	3,398	(6)
7	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	2	3,478	(2)
8	1	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	3	7	3,623	(3)
III-9	5	18	-	29	2	-	2	-	-	-	2	-	58	4	62	3,488	(15)
10	1	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	2	6	3,528	(6)
9 of 10	-	4	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	6	-	6	3,405	(4)
IV-11	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2	-	2	3,597	(1)
V-12	-	2	3	85	206	28	7	3	5	47	107	4	497	28	525	2,635	(294)
13	-	-	-	-	2	1	1	-	-	1	-	-	5	2	7	2,802	(2)
12 of 13	-	-	-	-	5	1	-	-	-	2	-	-	8	-	8	2,521	(8)
V-12 of VI-14	-	-	-	-	5	3	-	-	-	3	12	1	24	1	25	2,563	(16)

* Het enige gekende exemplaar komt uit de vondst van Arnhem. Van deze vondst bestaan enkel foto's van de vijf exemplaren waarop een metaalanalyse werd uitgevoerd. Hierbij werd een stuk van de munt afgesneden met daarop de letter A van MONETA en het scheidingsblad dat er na komt.

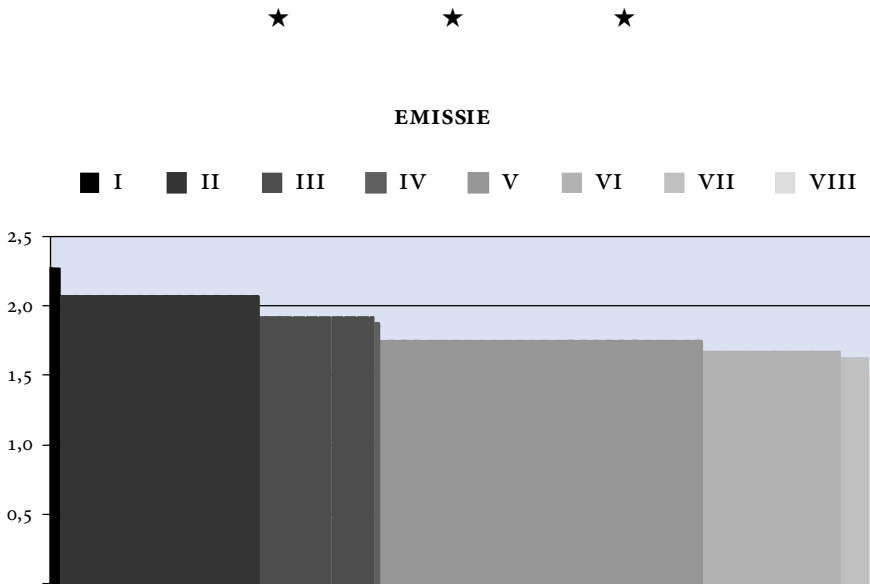
** Toewijzing aan de eerste uitgifte is onzeker; wij baseren ons op het voorkomen van drielobbege bladeren in de sierrand van de voorzijde, samen met een ongepunte L op de keerzijde.

VI-14	-	1	-	-	10	1	-	-	-	2	15	1	30	3	33	2,623	(16)
15	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	2	3,438	(2)
14 of 15	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	2	-	2	2,796	(1)
16	-	-	-	-	14	3	1	-	1	7	6	1	33	6	39	2,541	(29)
14, 15 of 16	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-	2	-	2	2,796	(1)
VII-17	-	-	1	-	27	8	1	1	-	5	10	-	53	4	57	2,523	(40)
18	-	-	1	-	8	-	-	-	-	-	-	-	9	-	9	2,730	(3)
17 of 18	-	-	-	-	1	1	-	-	-	1	-	-	3	-	3	2,206	(3)
VIII-19	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	2	-	2	?	
Totaal bruikbaar	21	95	7	142	281	52	12	5	7	70	155	7	854	83	937	-	
Onbruik- baar	3	-	-	94	37	-	-	99	-	5	2	-	240	2	242	-	
TOTALEN	24	95	7	236	319	52	12	104	7	75	157	7	1.094	85	1.179	-	

Bijlage III – Samenstelling van de gebruikte vondsten en verzamelingen

Bijlage IV – Stylistische voorstelling van de karakters die de emissies identificeren *

Bijlage V – Afname van de massa puur zilver (in g) tussen emissie I en VIII
(breedte is proportioneel met slagaantal en oppervlakte met theoretische massa puur zilver die is aangemunt)

* De in dit artikel gebruikte middeleeuwse letters en andere speciale karakters komen uit het letterbestand *Numismatica Medievalis* (zie www.numisbel.be > Middeleeuwse font).